

İslam Hukuk Prensipleri- Ahmed Reysûnî | Abdurrahim Tutyemez

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2022-2023

Ahmed Reysûnî, el-Külliyyetu'l-Esâsiyye li's-Şer'ati'l-İslâmiyye (1. Baskı), (Çev. Yunus İnanç), İstanbul: Pınar Yayınları, 2019. (ISBN: 978-975-352-502-2, 152 sayfa)

Muasırlarımızdan biri olan Ahmed Reysuni'nin Türkçe'ye çevrilmiş olan dört tane eseri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de İslam Hukuk Prensipleri ismiyle bilinen eseridir. Bu eserde yazarın anlatmak ve ulaşmak istediğinin herhangi bir çıkmaza girildiğinde dönülecek yerin Muhkem âyetler olduğunu ve bu eserin aslında bir giriş mahiyetinde ele aldığını ifade etmektedir. Ona göre İslâm hukuk prensiplerinden kastedilen ise, ana ve genel/külli kurallardır.

Eser bir giriş ve sonuç bölümleri haricinde toplam beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında konuyla alakalı olarak irdelenen konuların gaye ve maksatlarından bahsedilmiştir. Buna göre, bu prensiplerin önemi ve kıymeti vurgulanması; İslam dininin mükemmel oluşuna ve bunu anlamaya insanların muhtaç oluşunun ifade edilmesi; bu prensiplere birçok açıdan ihtiyaç duyulması; mezheplerin ve akımların birliğinin en kapsamlı olan temellerinin güçlendirilmesi maksadı murat edilmiştir.

Eserin birinci bölümünde İslâmî Kuralların Kur'an ve Geçmiş Kitaplardaki Yeri başlığıyla, ilk olarak şeriat, teşrî', şer', şir'at gibi kavramlar üzerinde durulmuş ve bu bağlamda konu iki açıdan değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi kavramların lafızları ve hangi manaya geldikleri olup, ikinci kısım da ise muhteva ve içerik açısından ele alınan bu kavramların modern dönemdeki yeri hakkında ve önceki dönemlerde ele alınış şekilleri arasında kurgulanmıştır. Daha sonra, Kur'an âyetlerinin sağlamlığı ve tafsilatı hakkında olmak üzere muhkem olan âyetlerin itikadın, yasamanın, ahlakın ve öğütlerin aslı oluşunu ve bundan dolayı da diğer âyetlerin bir nevi anası olduğu çıkarımı üzerinde durulmuştur. Kur'an'ın temel prensipleri sunuşu hakkında, onları, rasûl ve nebîlerin dilleriyle veya sıfatları ve tavırlarıyla yahut onların kitaplarından kıssa yoluyla geldiğini ve bunların da nihai hedefinin öğretme, yönlendirme ve yasama oluşu üzerinde ifade edilmiştir. Sonrasında ilahi kitaplardaki ortak prensiplerin üzerinde durularak bunların genel kapsamlı olanlarında bir ve müşterek iken; dar kapsamlı kısmında ayrı ve muhtelif oluşuna dikkat çekilmiş ve dinler arasındaki beş müşterek zaruri prensibin: öldürmek ve cezasının kısas veya diyet oluşu; malın haksız yere alınması ve cezasının çarımha germek veya el kesmek oluşu; namusa göz dikmek ve cezasının dayak veya taşlanmak oluşu; ırza dil uzatmak ve cezasının dövmek veya fasıklıkla nitelemek oluşu; dinden çıkmak ve cezasının ölüm oluşu ifade edilmektedir. Burada değinilen konulardan bir tanesi de zarûriyyâtın (dinin, canın, aklın, neslin ve malın muhafazası) İslâm hukuk prensipleri arasında oluşudur.

Kitabın ikinci bölümünde verilen başlık ise Kur'an'ın Prensipleri Tasnif ve Beyan ı şeklinde vazedilmiş ve bu kısım dört bölüme ayrılarak ele alınmıştır. Birinci kısımda, inanç prensipleri işlenmiş ve bundan itikat ve imana dair olan temel ilkeler kastedilmiştir. Bunun en başta gelmesinin dayanağı ise fitrat, akıl ve nakilledir. Allah'a iman, her şeyden önce sistematik yaratılış ile ilgili bir mesele olup ona inanmak, apaçık görünen bir hakikate zorunlu olarak ve kendiliğinden karşılık vermektir. Her şeyde onun için bir âyet var ve her şey onu göstermektedir. Şayet birisi onu inkar etse, bu durum o kişi için aklen ve fitraten bir tür intihardır. Ve bu kısmın ilk temel prensibi "nimet verene şükretmek vaciptir" ilkesidir. Ki, kişi Allah'ın kitabını açtığında göreceği ilk şeyde yine o'dur (بَيِّنَاتٍ لِّلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ آلِهَتِهِمْ كَاذِبُونَ). Bu kısımdan sonra peygambere iman ve onlara tabi olma ilkesi ve daha sonra da hesabın, sevabın ve cezanın yer alacağı ahiret gününe iman gelmektedir. Ahirete iman etmek, Allah'a iman etmenin bir alt dalı olup bu durum biz insanların onun gözetiminde olduğumuzu ve ondan bağımsız olmayıp hiç kimsenin hakkının yerde kalmayacağını ifade eder. İkinci kısımda, makâsîd prensipleri ele alınmış ve bunların en önemlileri zikredilmiştir. Buna göre, Kur'an'dan alınan ilk ilke olarak sınanma meselesi (Allah'ın kullarını sınaması ve denemesi) zikredilmiş ve bu çerçevede, insanların iyi ameller işlemeye ve Allah'ın

vermiş olduğu nimetlerde güzel tasarrufta bulunmaya, hayırda, ıslahta, ihsanda yarışmaya çağrılmaları demek olup, bu durum onları Allah'ın rızasını temin edeceği ifade edilmiştir. İkinci ilke olarak, öğretme ve arındırma ele alınmıştır. Öğretme ve arındırmanın maksadı ilk olarak beşerî unsur ve varlık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada yoğunlaşmasının nedeni, her türlü fayda ve ıslahın veya her türlü fesâdın ilk başlangıç noktasıdır. Bundan dolayı da öğretme ve sinama, ilâhî tebliğlerde ve çağrılarda ana ve merkezi bir konuma sahiptir. Üçüncü ilke olarak, faydaların elde edilmesi ve zararların defedilmesi, faydanın ve zararın genelliği ve kapsamı konusu işlenmiştir. Dördüncü ilke olarak, adaleti tesis etmek olup bu kısımda peygamberler, onlara verilen deliller, kitaplar ve adalet terazisinin sadece bir gaye için gönderildiği ve onun da insanların kendi aralarında adaleti tesis etmeleri olduğu söylenmiştir. Adalet (لِدَعَالِ) ve hakkaniyetin (طَسْقِ لَ) eş anlamlı oluşundan yola çıkarak, hakkaniyetin sadece hasımlar arasında mutedil olmakla sınırlandırılmayıp bilakis her şeyi içine alan bir durum oluşuna bina edilmiştir. Yani adalet, bütün insanlardan, insanların hepsi için ve tüm alanlarda istenmiştir. Üçüncü kısımda, ahlâkî prensipler zikredilmiştir. Reysuni'ye göre ahlak, sürekliliği olan ve pratik bir yaşam biçimi aracılığıyla kendini gösteren ruhî özelliklerden ibarettir. Diğer yandan bu kavram kendi içerisine zıtlıklarını da almasıyla da kaimdir. Yani ona göre, güzel olan beraberinde çirkinliği de getirir. Ancak ahlak kavramı mutlak olarak kullanıldığında sadece güzel olana hasredilerek kullanılır. Ayrıca ahlak fitridir, fitrat ise ahlakın, ahlaki eğilimlerin ve davranışların aslı kaynağıdır. Ahlak kavramının kendisi de bir prensip olmakla birlikte içerisinde çok fazla prensip barındırır. Ancak kitapta en önemli görülen iki temel prensibin zikriyle yetinilmiştir. Onlarda takva ve istikamettir. Kısaca takva, bir iç denetim, kişisel bir disiplin, iç yahut dış olarak iradeli bir yükselişi ifade etmektedir. İstikamet ise, eğriliğin zıddıdır. Buna göre, eğrilikten uzaklaşan her şey doğruluktur ve buna göre istikamet, sıdkı, ihlası, dürüstlüğü, adaleti ve insafı içinde barındırır. Diğer yandan, hakların sahiplerine verilmesini, kişinin kendini ilgilendirmeyen şeyleri bırakıp ilgilendirenlerle ilgilenmesi ve kendin için sevdiğini başkaları için sevmek ve hoşlanmadığını da başkası içinde hoşlanmamak durumlarını kapsamaktadır. Dördüncü kısımda ise, hukûkî prensipler yer almıştır. Reysuni'nin bu kısımdaki kastı, doğrudan uygulamaya dönük sonuçları olan ve pratik hükümlere yol açan genel prensiplerdir. Yani bir diğer ifadeyle kendileriyle hüküm çıkarmaya yarayan fıkıh usulü kaideleri olmakla birlikte, kitapta zikredilenler şunlardır: "asıl olan mübahlık ve faydalanmadır", "Allah'ın dininden başka din, Allah'ın haram kıldıklarından başka haram yoktur", "iyi ve güzel şeylerin helalliyi, kötü ve çirkin şeylerin haramlığı", "sorumluluk gücün yettiği yere kadardır", "sözlere ve emanetlere riayet etmek", "malda tasarrufta bulunmak hak ve faydaya bağlıdır", "iyilik ve takvâ üzerinde yardımlaşın".

Kitabın üçüncü bölümünde ele alınan konu İslâm Hukuk Prensipleri Usul ve Fıkıh ile İlgili Meseleler dir. Önceki iki bölümde genel prensipler ortaya konulmaya çalışılmasıyla birlikte, bu bölümde de genel prensiplerle irtibatlı olan ve bu prensiplerin uygulanmasıyla alakalı olan bazı özel meselelere temas edilmiştir. Onlarda iki başlık altında incelenmiş olup, bunlardan birincisi, nesih iddiaları ve prensiplerin daraltılması (tahsis) konusudur. Bu kısımda Reysuni, genel ilke, hüküm ve önermelerde nesih olamayacağını, İslâmın önceki şeriatları mutlak olarak değil kısmen nesih ettiğini, inançla ilgili ilkelerin ve zarûrât-ı hamsenin de nesih edilemeyeceğini, neshin ancak istikra deliliyle cüzî ve ferî konularda olabileceğini ifade etmektedir. Diğer yandan şeriatların iki kısım olduğunu nakletmiş ve bunların akılla bilinebilen kısmında (ilmî) neshin imkansız olduğunu söylemiştir. Bu kısma örnek olarak, Allah'ı bilmek ve ona daima itaat etmek zikredilmiştir. Buna karşılık, duymaya yönelik olan (semî) ikinci kısımda nesih olabileceğini vurgulamaktadır. Ona göre, eziyet ve sıkıntılara sabretmeyi, affetmeyi, bağışlamayı, aldırış etmemeyi, düşmanları ve kötülük yapan kişileri güzel sözle ve en güzel şekilde savuşturulmasını ifade eden ayetler külli ve muhkem olmasının yanında bunların baki olduğu ve nesh edilemeyeceğidir. Ancak içinde şüphe olmayan ve sahih bir hüccet ve burhan olursa nesih, daraltma ve sınırlandırma yapılabilecektir. İkinci konu ise, prensipler ve tafsilat arasında İslâm hukuku 'dur. Bu kısımda da Reysuni, Kur'an'da bulunan külli kuralları alimlerin nicel olarak ele alışından ve belirli sayılarda (yüz elli ile birkaç yüz arasında) olduğunu söyleyerek aslında bu alimlerin birçok ilkeyi bu sayıların altına almayı göz ardı etmelerinden bahsetmektedir. Diğer yandan, külli delillerle gelişmesi halinde cüzî delillere dair olgular üzerinde harfiyen durmak caiz değildir. Hatta külli bir delil ile cüzî bir delil arasında meydana bir uyumsuzluk gelirse külli delilin asıl ve muhkem bir delil olmasına itibar edilmesi zorunludur. Cüzî delilinde külli delille uyum sağlaması ve

onunla aynı gayede birleşmesi gerekir.

Netice olarak İslâm hukukunun genel prensipleri dinin ve İslâmî ilimlerin mukaddimesi ve temelidir. Bu mukaddime ve temelin hükümlerine ve sağlamlığına itimat edilmediği zaman zarfında dinin ve hükümlerinin, usul ve fûru' ile ilgili sıralamanın ve bunların birbiri üstüne inşa edilmesinde birçok hata ve yanlış olacaktır.

Diğer yandan bakışlar muhkem ayetlere çevrilmeli ve bunlarla, diğer ayetler ve Efendimizin (s.a.s) sünnetine ve hayatına, daha sonra ashâbın (r.a) fikhına, oradan imamların ve fakihlerin fikhına ve ilmi mirasa yönelmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Meselelerin çıkmaza girdiği durumlarda, karmaşıkleştığında ve dallanıp budaklandığında başa dönüş çağrısına vurgu yapılmıştır.

İlk iki kısımda temel hedef, temel prensiplerin genel oluşu, dinde ve hukukta temel, kesin ve muhkem olması, İslâmî olan her türlü düşünce, yasa, siyaset ve tavra yönlendiren en büyük temel taş olmalarını ortaya koymaktır.

Üçüncü kısımda ele alınan konuların birincisinde konuyla ilgili olarak "Dinde zorlama yoktur." (يَفْهَرُكَ اَل) (نَبِيِّدِلْ) ayetinin genel bir prensip oluşu ve bundan dolayı muhkemliği ifade edilirken konuyla ilgili tartışmaya değinilmiş ve buna göre iki kısım ele alınmıştır. Bunlar, bir kişiyi İslâm'a girmesi için zorlama ve İslâm'dan çıkan zorlama konusudur. Burada değinilmesi gereken bir noktada, hadlerin neden varid olduğu sorusudur. Reysuni konuyu anlatırken, "din zorlama ile başlamayacağı gibi zorlama ile devam etmez. Eğer zorlamanın dine karışma ve insanları dine sokma veya onların dindeki varlıklarını sürdürme durumu olsaydı bu zorlama yüce Allah tarafından yapılan bir zorlama olurdu." cümlesini yazmaktadır. Bu cümlenin geçtiği bölüm okunurken akla şöyle bir soru gelmektedir: Dinin sürdürülmesinde şayet zorlama yoksa o zaman Şâri' Teâlâ hudûd ve ta'zir cezalarını neden vazetmiştir? Şâri'in hadlerin uygulanmasını istemesiyle, Reysuni'nin cümlesi çelişiyor gibi durmaktadır. Acaba Reysuni hadleri, zorlama kapsamına almamaktadır? Bu konuya kitapta değinilmemiş ve kısmen muğlak kalmıştır.

Kitap Reysuni'nin ifade ettiği gibi bir mukaddime mahiyetinde olup tefsir, fıkıh ve fıkıh usulü alanında ve de diğer alanlarda çalışanların geliştirmesine ihtiyacı olduğu gibi, konulara genel bir bakış ve değinş olduğundan dolayı eksiklerin de tamamlanması gerekmektedir. Diğer yandan Reysuni kitapta tartışmaların tamamını ele almayarak kitabın hacmini düşürmek istemiş, ancak bu durum kısmen İslâmî ilimlerle ilgilenmeyen kimselerin konuya yabancı kalacakları ve zihinlerinin konuları değerlendirmesi açısından akli karıştıracak bir nokta olabileceği söylenebilir.

Kitabın ana gayelerinden olan külli ve ana hükümlerin, İslâm içerisindeki yerini kıymetini ve önemini vurgulama açısından öne çıkmaktadır. Bu yapılırken genel olarak ayetlere ve hadisi şeriflere irca ayrı bir öneme haizdir. Diğer yandan yukarıda zikri geçen kitabın kapsamı ve gayelerinden bahsedilen kısımda bunlara genel olarak ulaşıldığı söylenebilir.

İncelendiği kadarıyla kitapta en çok Kur'an üzerinde durulmakta daha sonra sırasıyla iman ve güzel kavramları, haram, hüküm, yasama, namaz, ahlak, hayır, helal, delil gibi kavramlar üzerinde durulmaktadır. Şahıs olarak en çok irca edilen alimler arasında İbn Aşûr ve İbn Teymiyye gelmektedir.

Hukûkî prensipler başlığı altında sekiz büyük ve temel prensip çıkarıldığından bahsedilmekte ancak başlıkların sayısına bakıldığında yedi tane olmasının yanında, bu bölümün son tarafında bir uyarıda bulunmaktadır. O da: işlerin sonuçlarının gözetilmesi prensibini zikrettikten sonra, fakirlere, yetimlere, hayırlı projelere harcansın diye, bağışları ve zekâtları Rotary Kulüplerine vermenin; İslâm karşıtı yabancı kuruluşların, sosyal yardımlaşma kurumlarının bu yapılan yardımlar sayesinde Müslümanlara zarar olarak döndüğü ifade edilmektedir. Bu durum, her ne kadar belge üzerinde iyilik ve ihsanda bulunmak, öğrencilere yardım etmek, etkinlikler düzenlemek ve düzenletmek, burs vererek kendilerine bağlamak ve kendi amaçlarının doğrultusunda çalıştırılmak üzere insanları kullanmak istedikleri söylenmektedir. Buradan anlaşılan nokta, bu durumun hem o gibi kurumların hem de İslâmî kurum ve kuruluşların, misyon ve vizyonlarının belge üzerinde aynı olması

Müslümanların sadece belge üzerine bakarak zekat, sadaka, yardım vb. ibadetleri yapmamalarını; yaparken de daha temkinli olmaları konusunda zikredilmesidir.

Reysuni'nin nesih ve tahsis konuları hakkındaki görüşleri, Ehli Hadîs-Ehli Re'y tartışması içerisindeki Ehli Re'y'in temsilcilerinden olan İmam Âzam ile Ehli Hadîs'in temsilcisi olan İmam Şafii'nin görüşlerinden hareketle, Ehli Hadîs'in tarafını seçtiği anlaşılmaktadır. Buna göre, Ehl-i re'y'in nesih ve tahsis hakkındaki soru ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Buna göre, umum-husus, beyan konusu gibi konular hakkındaki görüşler için de üzerinde ayrıca durulması ve bu konuyla alakalı çıkış yollarının sunulması gerekmektedir.

Son olarak, İslâm ve diğer şeriatlar arasındaki ortak nokta olan zarûriyât-ı hamse zikredilirken, diğer şeriatlar da böyle bir noktanın oluşunu İslâmî kaynaklardan değil de mümkünse diğer şeriatların kendi kaynaklarından getirilmesi yerinde olacaktı denilebilir.